

מדינת ישראל
משרד החינוך
מינהל חברה ונוער
אגף של"ח וידיעת הארץ

תרבויות ודתות על הדרך לירושלים מקריית-ענבים לאבו-גוש

"אדרבה, תן בלבנו שנראה כל אחד מעלת חברנו ולא חסרונם"
(מתוך תפילת ר' אלימלך מליז'נסק)

אבו-גוש, מתוך: [ויקיפדיה](#)

היש"מ מותאם לסדנת "מפגש תרבויות בארץ ישראל"

מאת: **יהונתן אלבז**

מבוסס על יש"מ מאת: רוני פירו, יניב בלום, שרה בדיחי, איתי פלינט ונתנאל פריהן

עריכה: **רונית בין**

עריכה לשונית: **אפרת חבה**

עיבוד: **אלי שיש**

תשע"ד-2014

רח' הנביאים 30, בניין ארלדן ירושלים, 91911, טל': 02-5603190/1, פקס': 02-5602054
אגף של"ח וידע"א – inbalba@education.gov

קובץ זה מכיל קישורים גם לאתרים חיצוניים שאינם אתרי משרד החינוך.
תוכן אתרים אלו, לרבות הפרסומות הכלולות בו, הינו באחריות בעלי האתרים ואינו באחריות משרד החינוך.

תרבויות ודתות על הדרך לירושלים

מקריית-ענבים לאבו-גוש

"אדרבה, תן בלבנו שנראה כל אחד מעלת חברנו ולא חסרונם"

(מתוך תפילת ר' אלימלך מליז'נסק)

בדרך העולה לירושלים, נמצאים כמה יישובים השונים זה מזה במאפיינים הקהילתיים שלהם ובדת של תושביהם. כמה מהיישובים צמודים זה לזה, והקרבה ביניהם פותחת חלון למפגש תרבויות מעניין. חלק מן היישובים שימרו בשמם שם של יישוב קדום שהיה במקום, כמו: טלז-סטון – ששמה הרשמי הוא **קריית-יערים**, והיא סמוכה לתל קריית-יערים המקראי.

הייחוד של אזור זה הוא בהימצאותם של סוגי התיישבות שונים בגוש יישובים אחד. באזור זה נמצאים קיבוצים (**קריית-ענבים**, **פלמ"ח-צובה**), יישובים קהילתיים (**נווה-אילן**, **מבשרת-ירושלים ומסילת-ציון**), כפרים ערביים (בית-נקובה, **אבו-גוש**), מושבים שיתופיים (**שורש**, **יד-השמונה**) ומושב אשר כיום לבש אופי של יישוב קהילתי ציוני-דתי – **בית-מאיר**.

המסלול עובר **בקריית-יערים ובאבו-גוש**, ומשתקף בו הפסיפס התרבותי המיוחד של אזור זה. הוא מזמן היכרות עם צורות יישוב שונות, עם דתות שונות ועם תרבויות שונות, והתוודעות אל מבני הציבור הייחודיים לכל דת. כן הוא מאפשר מפגש עם תושבי המקום: יהודים-חרדים, מוסלמים ונזירים נוצרים.

חבל ארץ: פרוזדור ירושלים, הרי ירושלים.

משך זמן היש"מ: כ-5 שעות (ללא הנסיעה).

אורך מסלול ההליכה: 2 ק"מ (ניתן לסיים במנזר או במסגד הצמודים זה לזה ולבצע הקפצה לרחבת בית הקברות לסיכום).

מפה: מפת סימון שבילים מס' 9 – "מבואות ירושלים".

נקודת התחלה: בית כנסת, ני"צ 63450/21000.

נקודת סיום: בית הקברות הצבאי בקריית-ענבים, ני"צ 63530/21200, או במסגד שבמרכז הכפר.

עונה מומלצת: כל השנה.

מגבלות: יש לתאם מראש כניסה לבית הכנסת או לשיבה, יש לתאם כניסה למנזר להתחלת פעילות לפי שעות הביקור – מ-8:00 עד 10:30 – ולא בשעות התפילה. יש לצאת מהמסגד לפני תחילת תפילת הצהריים, קרי – יציאה מהמסגד בחורף בסביבות 10:45. כך שהסיור תלוי בזמני הביקור וכן באורך היום המשתנה והמשפיע על זמני התפילות. המסגד פתוח בדרך כלל, אך יש לתאם כניסה אליו מראש על-פי בקשת התושבים. מאחר שהיש"מ מתקיים על פני שטח קטן, אפשר לשנות את סדר הביקור באתרים.

לבוש – לבוש צנוע, במסגד יש חובה להוריד נעליים, והבנות מתבקשות לכסות את הראש מתוך כבוד למנהגי המקום. **דגשי בטיחות:** יש להקפיד על הליכה על המדרכות ועל חצייה בטוחה. מדובר בהליכה לצד כבישים המחברים יישובים – כבישים בין-עירוניים. בכניסה לכפר, מהמשטרה הבריטית בדרך היורדת למרכז הכפר, אין מדרכות כלל.

דרגת קושי: קלה, בר-נגישות , הדרך כולה היא ירידה מתונה למעט ירידה תלולה בתוך אבו-גוש מתחנת המשטרה הישנה ועד למנזר – בקטע זה אי-אפשר להשתמש בכיסאות גלגלים.

אתרים בתשלום: נהוג לתת תרומה או תשלום לפי בקשת המרצה עבור הרצאה בבית הכנסת שניתנת על-ידי חברי הקהילה.

טלפונים: לתיאום מרצה ולכניסה לבית הכנסת – הרב רותם גרניט: 057-6008022. במנזר הבנדיקטיני – אוליבייה: 052-6342423, האימאם, השייח' ר'אהד נאג'י: 054-3425392.

קישור לאתר משרד התיירות, דרכי תקשורת למנזר

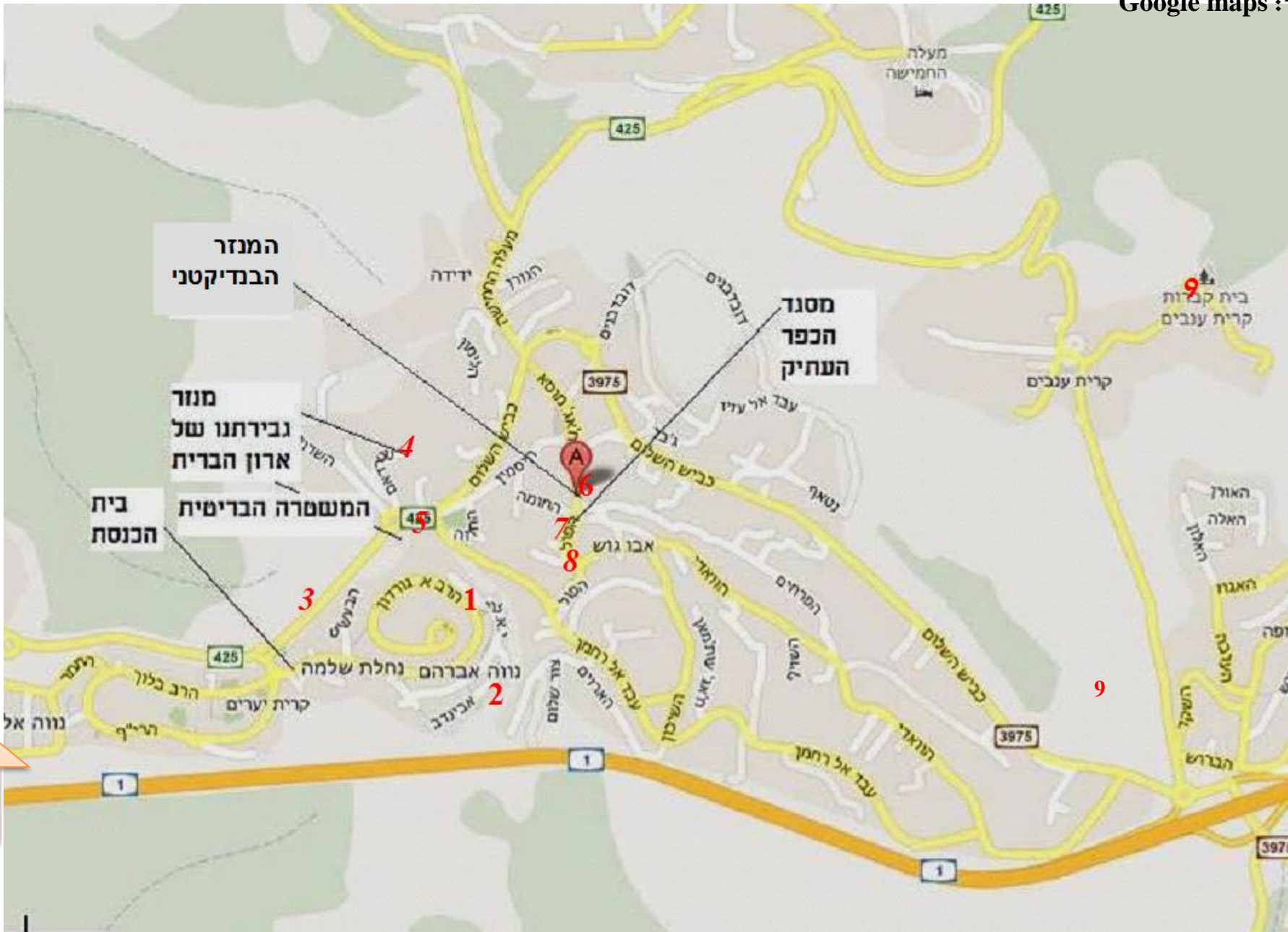
מה ביש"מ

1. תיאור מסלול
2. מפת היש"מ
3. תיאור האתרים שבמסלול
4. מהלך הפעילות ביש"מ
5. המחשות ואמצעי עזר לניהול היש"מ :
בית מקדש על-פי המשנה (1) – שרטוט
הדומה והשונה – בתי תפילה של שלוש הדתות (2)
הדומה והשונה – בתי תפילה של שלוש הדתות(3) – תשובות למורה
יישובים בציורים (4)
השבת ארון הברית (5)
אמאוס על הדרך לירושלים (6)
מה אומרת ההלכה(7) – כניסה לבתי תפילה לא-יהודיים (מסגדים)
הסוקרים באים (8)
מעגל השל"ח (9)
מהו מעגל השל"ח
6. תנ"ך: שמואל א, ו-ז
7. ביבליוגרפיה מומלצת
8. קישורים אינטרנטיים נוספים

תיאור מסלול

תחילת המסלול ברחוב הרב א' גורדון, **בגן כרמלה (1)**. משם ממשיכים לרחוב אברהם, וממנו לרחוב יצחק 25, **לבית הכנסת (2)**. משם הולכים מאה מטר מזרחה ועולים במדרגות לכיוון בית החלמה ליולדות הנמצא ברחוב צר. הולכים כ-180 מטר בכיוון צפון-מערב עד לרחוב הגר"א, משם ממשיכים מערבה מרחק של 450 מטר עד מעגל תנועה, ובו פונים צפונה והלכים כ-150 מטר עד ליציאה מהיישוב. כאן אפשר לערוך **תצפית על יישובי האזור (3)**.

ממשיכים על כביש 425 בכיוון צפון מזרח 550 מטר עד מעגל תנועה. לעולים למנוזר "גבירתנו של ארון הקודש" ממשיכים 400 מטר צפונה ברחוב נוטרדאם אל **המנוזר (4)**, מאה מטר מזרחה ממעגל התנועה נמצא **מבנה המשטרה הבריטית (5)**. ממשיכים 100 מטר מזרחה לרחוב היסמין ויורדים בו כ-450 מטר עד סופו, עד לבית הקברות. הולכים בצמוד למעונות הנזירים והנזירות (מצד ימין שלכם), פונים דרומה לרחוב מחמוד ראשיד והולכים בו 150 מטרים עד **למנוזר הבנדיקטיני (6)**. מיציאה מהמנוזר ממשיכים דרומה חמישים מטרים אל **מסגד הכפר – נבי עוזייר (7)** צמוד לקיר המנוזר. מחוץ למסגד, ברחובות היישוב, אפשר לקיים מפגש עם התושבים **(8)**. חוזרים לחנייה שבפתח המנוזר ונוסעים עד **לבית הקברות בקריית-ענבים (9)**.

תיאור האתרים שבמסלול

גן כרמלה (1)

בצומת הרחובות הרב א' גורדון ודרך אברהם, נמצא גן משחקים. זה המקום הקרוב ביותר לבית הכנסת שאליו אוטובוס יכול להגיע. במקום רחבה קטנה וגן משחקים. אפשר לקיים בגן פעילות פתיחה לתלמידים, אך הרחבה אינה גדולה דיה לפעילויות הדורשות מקום פנוי רב.

בית כנסת (2) – ברחוב יצחק 25

בית הכנסת מרוהט בצורה יפה. זהו בית כנסת אשכנזי, ולכן כל המושבים של המתפללים פונים לכיוון ירושלים – כיוון התפילה. בית הכנסת מחולק לשני חלקים – עזרת נשים פנימית ועזרת גברים. עזרת הנשים נמצאת באותו מפלס עם עזרת הגברים. בזמן הרצאה או פעילות בבית הכנסת, הדרישה היא לישיבה נפרדת – בשורות נפרדות בתוך עזרת הגברים. בבית הכנסת ארון קודש המכוסה פרוכת, בימה לחזן ובימה לספר תורה.

תצפית על יישובי האזור (3)

ביציאה מהיישוב לעבר אבו-גוש, עורכים תצפית משולי הכביש על סוגי היישובים שבאזור. ניתן לראות את טלז-סטון, את מנזר "גברתנו של ארון הברית" ואת הבתים העליונים של הכפר. התצפית לעבר נווה-אילן ויד-השמונה המבצבצים מתוך החורש טובה. אפשר לראות את צלחות הלוויין הגדולות של המרכז הטלויזיוני שבנווה-אילן. אפשר לצפות לכיוון מערב, אל עבר כביש תל-אביב-ירושלים, אל שער-הגיא ואל מחלף שורש – תלוי היכן עומדים לתצפית. אפשר לערוך את התצפית מגבעת המנזר או מכל נקודה אחרת לאורך המדרכה המקבילה לכביש 425.

מנזר 'גברתנו של ארון הברית' – תל קריית-יערים (4) ברחוב נוטרדאם

מיועד לכיתות ולמורים שאינם נכנסים לכנסיות, אולם רוצים לראות מנזר. פה המקום לקשר את מיקום הכנסייה עם סיפור שהייתו של ארון הברית בקריית-יערים המקראית. אפשר להתייחס לתצפית הקודמת או לתצפית עכשווית בסיפור דרכו של הארון אל היישובים היהודיים שבאזור ואל היישוב של הפלישתים.

בתוך המנזר, אפשר לתת לתלמידים לחפש מאפיינים וסמלים של הדת הנוצרית, ולחפש צורות לבוש שונות של הנזירות.

משטרת אבו-גוש הישנה – (5)

מבנה נטוש על תוואי הכביש הישן מיפו לירושלים. זוהי תחנת משטרה בריטית שהיא אחת ממצודות טגארט. המשטרה נבנתה ב-1940, בתקופת המרד הערבי. סיפור השליטה היהודית במצודה אינו ברור. גרסה אחת, הגרסה שמספרים ערביי הכפר, גורסת כי עם סיום המנדט, מסרו הבריטים את מפתחות המשטרה לידי מוכתר הכפר. צעירי הכפר השתלטו על המבנה והתבצרו על גגו. הבריטים הותירו

במבנה שמונה-עשר כלי נשק. מוכתר הכפר ודוד וילנסקי – "מוכתר" היישובים היהודיים קריית-ענבים ומעלה-החמישה – נפגשו במנזר שעל תל קריית-יערים, אז התברר כי גם ליהודים יש מפתח למבנה המשטרה. כדי למנוע שפיכות דמים, החליטו תושבי אבו-גוש לתת ליהודים את השליטה בבניין. גרסה אחרת, שמספרים אנשי הפלמ"ח, גורסת כי היהודים פשוט השתלטו על הבניין עם עזיבת הבריטים את הארץ. הבניין שימש מטה הפלמ"ח ומאוחר יותר אתר אחסון של צה"ל. כיום המבנה עומד נטוש, ויש תכניות להשתמש בו כמקום למפגש בין יהודים וערבים.

הליכה בכפר אבו-גוש ותצפית מרחוב היסמין

התרשמות מסגנון הבנייה הערבי-כפרי – מראה הבתים, הגדרות המסוגגנות, הצמחייה המגוונת בגנים, הימצאותם של בוסתנים ובהם עצי פרי שונים, ובעונה המתאימה – הימצאותם של ירקות. למבנה הכפר הערבי המסורתי בישראל כמה מאפיינים, לדוגמה: מרבית הכפרים בנויים על ראש הר או בשיפולי מדרונות הרים כדי להגן על הכפר מפני התקפות, מרבית חומרי הבנייה מיוצרים מחומרים שבסביבה, הבית נבנה סביב חצר פרטית – כך שלא ניתן להסתכל מהרחוב פנימה לבית ולחצר – לשם הגנה על פרטיות המשפחה הגדולה ועל כבוד הנשים במשפחה, הבתים במרכז הכפר צפופים זה לזה, צפיפותם פוחתת ככל שמתרחקים מהמרכז לכיוון שולי הכפר. בשנים האחרונות, נבנות שכונות חדשות עבור זוגות צעירים – שכונות אלו נבנות בשולי הכפר, מחוץ לגרעין המסורתי. על-פי הנהוג בכפרים הערביים, ראש המשפחה מוריש את חלקת אדמתו לבניו, והם מורשים אותה לבניהם וכך הלאה, עד אשר נוצר פיצול של הקרקע לחלקות קטנות ביותר, ללא יכולת עיבוד חקלאי.

המנזר הבנדיקטיני (6) ברחוב מחמוד ראשיד

המנזר נמצא במרכז הכפר. את המנזר מקיפה גדר אבן גבוהה. הכניסה למנזר היא דרך דלת צרה וירוקה. ברגע שנכנסים, נגלית לעין גינה קסומה הפרושה סביב לכנסייה צלבנית קדומה. הכנסייה בנויה על שרידי וילה רומית, והיא יושבת על מעיין הנובע תחת הקריפטה. הצלבנים ייחסו את מקום הכנסייה למקום התגלותו של ישוע אל שניים ממאמיניו באמאוס. בשנת 1903, התחילו לשפץ את הכנסייה בתמיכת ממשלת צרפת. המנזר משמש מקום מפגש תרבותי – מתקיים בו פסטיבל ווקאלי, ומגיעים אליו לביקור תושבי הכפר המוסלמים ותלמידים מוסלמים וכן יחידות צבאיות שונות. האח אוליבייה מספר – בעברית רהוטה שמעורב בה סלנג צבאי – על הגעתו למנזר, על אורח החיים במנזר ועל אורח החיים הנוצרי. מחוץ לכנסייה, אפשר לראות חלק מהמאפיינים של כנסייה עתיקה – המבנה מסיבי ומלבני ויש פעמון לקריאה לתפילה, כן אפשר לראות את סמלי הדת הנוצרית.

פנים הכנסייה: צורת הישיבה בכנסייה היא סביב הקירות ולא כנהוג עם הפנים למזרח. בכנסייה **אפסיס**, ובו מזבח. ספר תפילה מונח פתוח על גבי מעמד. על הקירות ציורי קיר עתיקים משוחזרים המתארים דמויות קדושים בנצרות, הציורים מרשימים ביופיים. חלונות המבנה הם חרכים צרים, ואדני החלונות הולכים ומתרחבים כלפי פנים.

אם התמזל מזלכם, אוליבייה ישיר לכם פרק תהלים בעברית וידגים את יכולת המבנה להעצים את הקול האנושי.

בחלק התחתון של הכנסייה נמצאת [הקריפטה](#), ותחתיה נובע מעיין. מימי המעיין משמשים להשקיה, והעודפים נשפכים אל הכניסה למסגד ומשמשים את המוסלמים לרחצת טהרה לפני הכניסה לתפילתם.

מסגד נבי עוזייר – (7)

מבנה המסגד צמוד לקיר הכנסייה. המסגד קרוי על שם נבי עוזייר – המזוהה כעזרא הנביא. בקוראן מסופר על תחייתו מאה שנה אחרי מותו. עם קומו לתחייה, עזרא מלמד את כל התורה בעל פה. ייתכן שיש קשר בין המסגד למנזר 'גברתנו של ארון הקודש', שבתל קריית-יערים – הקרוי בערבית "דיר אל עזאר".

כיום נבנה בכפר מסגד נוסף, גדול ומודרני.

בכניסה למסגד נבי עוזייר גרם מדרגות רחב. על גרם מדרגות זה אפשר לארגן את הכיתה. מהמדרגות אפשר לראות את מאפייני המסגד: מינרט, סמלי האסלאם, רמקולים, מטהרה מיוחדת – מים היוצאים מן הכנסייה ומשמשים לשטיפת הפנים, האף, הידיים וכפות הרגליים.

על-פי דרישת המאמינים, על כולם לחלוץ נעליים בכניסה למבואה, והבנות מתבקשות לעטוף את הראש. על-פי היהדות, אין בעיה להיכנס למסגד – יש להבהיר זאת לתלמידים מראש.

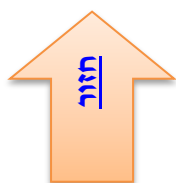
בתוך המסגד, אפשר לראות את לוח זמני היום (חמש תפילות ותאריך), על הקירות אין כלל תמונות, אך רשומים עליהם פסוקים מהקוראן. במסגד יש [מחראב ומנבר](#), ושטיחים נעימים פרושים מקיר לקיר ומסמנים את מקום הכריעה וההשתחויה.

מפגש רחוב באבו-גוש ביציאה מהמסגד (8)

ביציאתכם מהמסגד, במיוחד אם השעה קרובה לשעת תפילה, תוכלו לפגוש את תושבי אבו-גוש. בכפר אבו-גוש יש בני נוער שלומדים במוסדות חינוך בירושלים ובסביבה. חלק מצעירי הכפר מתגייסים לצבא, וחלק משרתים במשטרה. המצב הכלכלי של תושבי הכפר קשה, ואחוז המובטלים בכפר גבוה יחסית לאחוז המובטלים ביתר יישובי האזור.

בית הקברות הצבאי בקריית-ענבים (9)

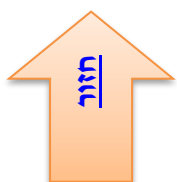
בית הקברות הוקם ב-1922 על-ידי אנשי הקיבוץ. בתקופת מלחמת השחרור, נטמנו בו לוחמי ה"הגנה" הפלמ"ח וצה"ל שנהרגו בקרבות לפריצת הדרך לירושלים.

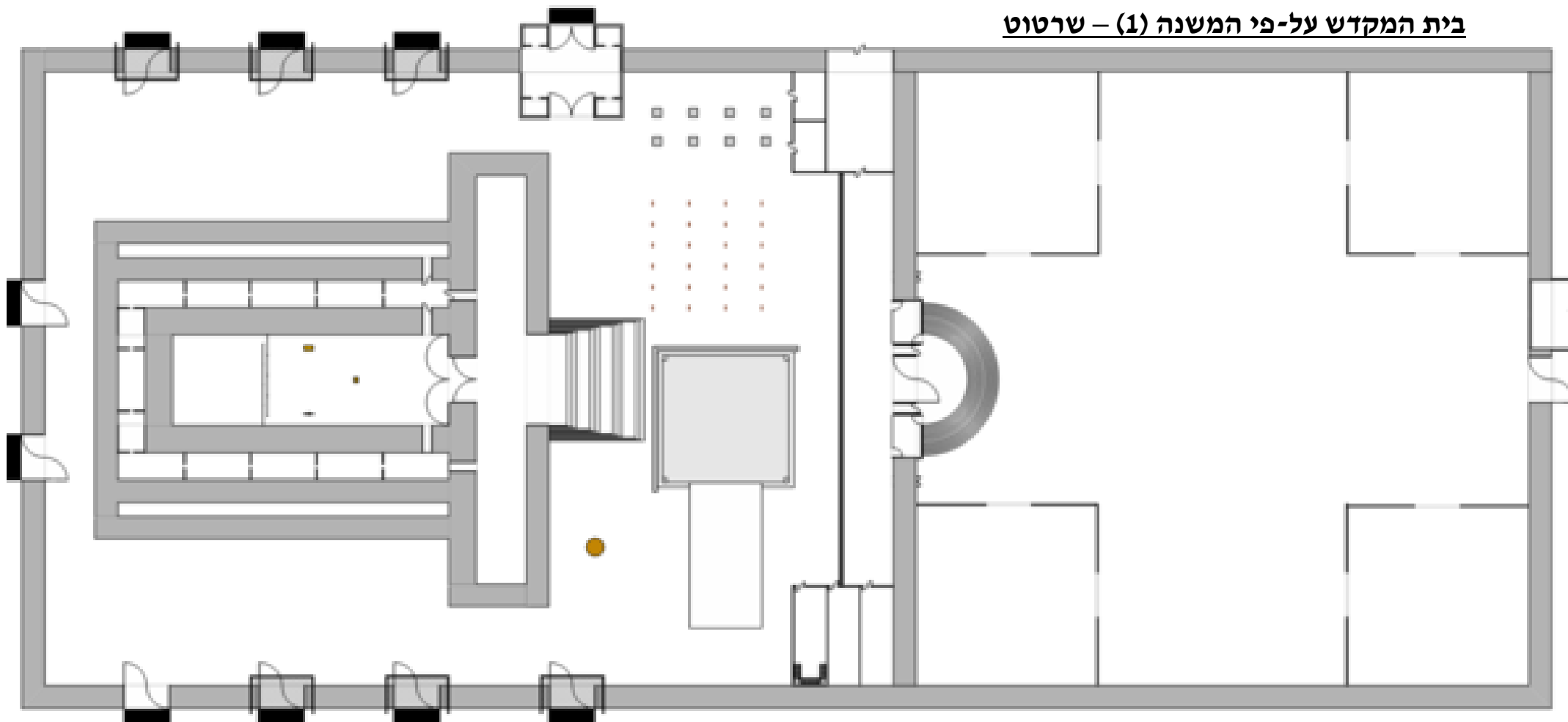
מהלך הפעילות ביש"מ

סדר	מקום הפעילות	נושא הפעילות	תיאור הפעילות	דגש מיוחד	הערות	זמן	ציוד מיוחד
1	גן מיכאלה (1)	הצגת נושא היש"מ	1. מה מצפה לנו היום? קישור היש"מ לסדנה והצגת המסלול מיקום ע"ג המפה 2. הוראות בטיחות 3. משחק פתיחה		זו הנקודה הקרובה ביותר לבית הכנסת שאוטובוס יכול להגיע אליה.	25 דק'	
2	בית הכנסת (2)	1. מבנה בית הכנסת, תפקידי בית הכנסת. 2. מנהגים והלכות בבית הכנסת, כיוון התפילה.	1. השוואה בין מבנה בית הכנסת לחלקיו של המקדש בעזרת שרטוט של בית המקדש על-פי המשנה (1). *התלמיד בוחן את חלקי בית הכנסת היום ומשווה אותם לחלקי בית המקדש ולכליו. 2. הלכות ומנהגים בבית הכנסת. צורת הישיבה של הקהל בבית הכנסת. 3 יצירת רקע להשוואה בין מראה בית התפילה היהודי והמנהגים שמתקיימים בו ובין למראה בתי תפילה של דתות אחרות והמנהגים המתקיימים בהם.	כיוון התפילה, הבדלים בין בתי כנסת ספרדיים לאשכנזיים – איך מסודר הקהל והיכן עומד החזן.	לכבד את המקום, הפרדה בין בנים לבנות.	30 דק'	חלוקה לתלמידים: 1. <u>בית המקדש על-פי המשנה (1)</u> 2. <u>הדומה והשונה – בתי תפילה של שלוש הדתות (2)</u> למורה: <u>הדומה והשונה – בתי תפילה של שלוש הדתות (3)</u>
3	<u>קריית-יערים</u> (הקרויה טלז-סטון) – מרחוב יצחק ועד לכניסה ליישוב)	הליכה + <u>משימת דרך</u>	התבוננות: גילוי הייחודיות שביישוב חרדי – תושבים, מבנים, ציבוריים, מאפייני לבוש.	מבנה היישוב, מבנים מרכזיים – כמו בתי כנסת ביישוב, סגנון הבנייה, לוחות המודעות. על הלבוש המקובל ביישוב אפשר ללמוד מהבגדים התלויים על חבלי הכביסה (לדוגמה, ציצית).	יש לכבד את התושבים ולהימנע מלנעוץ בהם מבטים.	20 דק'	לוח קשיח, דף, כלי כתיבה. אלו יישמשו את התלמיד לצורך תיאור הממצאים המיוחדים שגילה ביישוב.
4	מדרכה על כביש 425 (3)	<u>תצפית</u>	<u>תצפית יישובית</u> – סוגי יישובים. זיהוי היישוב ושמו על-פי <u>יישובים בציורים (4)</u> , חשיפת תרבות תושביו על-פי סגנון הבנייה. הכרת סוגי היישובים שבאזור – יישוב קהילתי, קיבוץ, מושב, כפר ערבי.	צורת פרישת היישובים בשטח. סגנון הבנייה. מיקום כביש מס' 1.	בטיחות – להיזהר מהתנועה בכביש. העולים למנזר "גברתנו של ארון הברית" יכולים לערוך תצפית זו משם. אפשר לקיים תצפית זו גם מאזור מבנה המשטרה הבריטית.	10 דק'	<u>יישובים בציורים (4)</u>

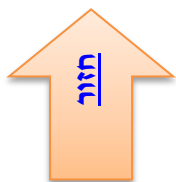
5	מנזר "גברתנו של ארון הברית" (4) בתל קריית-יערים.	ארוחת בוקר ותצפית. קישור המקום לסיפור מהתנ"ך.	תצפית – הבחנה בין סוגי יישוב (ראו בסעיף הקודם). קשר לתנ"ך על-פי השבת ארון הברית (5) מציאת המאפיינים הנוצריים של המבנה.	עליית ארון הברית מבית-שמש לקריית-יערים. מקום ישיבת הפלישתים ומקום היישוב היהודי הקרוב אליהם. מיקום הכנסייה במקום שבו התרחש סיפור תנ"כי.	תלוי בזמן שיש ובהתאם לזמני הכניסה לאתרים הבאים במסלול. עלייה למנזר תאפשר מפגש עם נזירות, אך תבוא על חשבון מפגש עם אוליבייה, הנזיר הבנדיקטיני.	30 דק'	השבת ארון הברית (5) המשך ביצוע המשימה: הדומה והשונה – בתי תפילה של שלוש הדתות (2)
6	מבנה המשטרה הבריטית (5)	ארוחת בוקר (למי שלא עולה למנזר 'גברתנו של ארון הברית'). סיפור כיבוש המבנה.	סיפור בניית משטרת טיגרט הי'מרד הערבי. ייחודם התרבותי ומוצאם של תושבי אבו-גוש. כיבוש המבנה על ידי הפלמ"ח והסיפור שמספרים תושבי אבו-גוש על המבנה.	שמה המקורי של אבו-גוש. שמה הקדום של קריית יערים. הבחירה של תושבי אבו-גוש לחיות בשלום עם היישוב היהודי.	אפשרות לתצפית במיקום קרוב.	15 דק'	אוכל
7	המנזר הבנדיקטיני (6)	הכרת מבנה בית התפילה של הדת הנוצרית.	מבנה הכנסייה מבפנים. ראו הטבלה למורה: הדומה והשונה – בתי תפילה של שלוש הדתות (3) פעמון- קריאה לתפילה. צלבים כסמל הנצרות. השוואה למבני התפילה של דתות אחרות.	יש להתייחס לשאלה מדוע הוקמה הכנסייה הצלבנית כאן לפי הכתוב בברית החדשה: אמאוס על הדרך לירושלים (6) מאפייני הכנסייה.	יש לכבד את המקום. מעייין נובע תחת הקריפטא שבמבנה.	30 דק'	למורה: מה אומרת ההלכה (7) , על כניסה לבתי תפילה לא-יהודיים.
8	המסגד על שם עזרא – "נבי עוזייר" (7)	הכרת עיקרי האסלאם. הכרת מבנה המסגד.	השוואה למבני תפילה אחרים: הדומה והשונה – בתי תפילה של שלוש הדתות (2)	*מי המעיין הניגרים מהכנסייה משמשים לטהרה בכניסה למסגד. *חלקי המסגד, *שעות התפילה, *מנהגי התפילה וכיוון התפילה. שאלות לביקור במסגד: 1. מהם חמשת עמודי האסלאם? 2. מה פירוש המושגים – מטהרה, מנרט, קיבלה, מחראב, מינבר?	לכבד את המקום. חליצת נעליים. תלמידות מתבקשות לכסות את הראש.	30 דק'	
9	מחוץ למסגד או ביציאה מאבו-גוש (8)	1. הסוקרים באים (8) 2. הפגה	משאל תושבים. תצפית על סגנון הבנייה בכפר. תצפית על סוגי הגינות והגידולים בכפר.	האם תושבי הכפר משרתים בכוחות הביטחון? מהי רמת החינוך בכפר? מה המצב הכלכלי בו? הסוקרים באים (8)	לאחר מילוי המשימה, יינתן זמן חופשי לביקור בכפר. רוב החומוסיות אינן כשרות.	30 דק'	הסוקרים באים (8)
10	בית הקברות בקריית-ענבים, ברחבה שלפני בית הקברות	מעגל של"ח וסיכום היש"מ	מעגל של"ח (9)	השוואה בין תרבויות על ויתור לצורך שלום.	אפשר לקיים את מעגל השל"ח גם בחורשה שבכניסה המזרחית לאבו-גוש	30 דק'	

המחשות ואמצעי עזר לניהול היש"מ
בית המקדש על-פי המשנה (1) – שרטוט

אפשר למצוא נקודות דמיון ושוני ולהגדיר במה בית הכנסת דומה לבית המקדש. להתייחס לשאלה מה מעמדה של עזרת הנשים – מי היה מורשה להיכנס אל עזרת הנשים שהייתה במקדש ומי מורשה להיכנס לעזרת הנשים שבבית הכנסת. הקבלה בין ארון הקודש לקודש הקודשים, הפרוכת שהפרידה בין הקודש לקודש הקודשים בבית המקדש וכיום מפרידה בין הקהל לארון הקודש. התיבה מקבילה למזבח, התפילה להקרבת הקרבן.
(מתוך: "בית המקדש השני", ויקיפדיה (כולל השרטוט על כל פרטיו).

הדומה והשונה – בתי תפילה של שלוש הדתות (2)

טבלה להשוואה בין מבני התפילה השונים. מומלץ להתאים לרמת הכיתה ולתת טבלה שבה חלק מהשורות מלאות כבר.

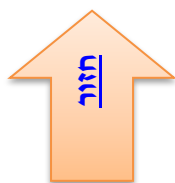
המאפיין	כנסייה	מסגד	בית כנסת
תיאור המבנה מבחוץ			
זמני התפילה			
כיוון התפילה (מה מציין את הכיוון ומה שמו במבנה)			
ספרי הקודש של הדת			
התנהגות מחייבת במבנה (לבוש וכד')			
עיטורים (תמונות, פסלים, סמלים, כתובות)			
מקום המוביל בתפילה			
כיצד מסודר הקהל בתפילה			
אווירה ותחושה אישית שלך במקום			

על-פי הטבלה, ציינו שני מרכיבים שבהם מצאתם נקודות דמיון בין:

בית כנסת ומסגד: 1. _____ 2. _____

בית כנסת וכנסייה: 1. _____ 2. _____

כנסייה ומסגד: 1. _____ 2. _____

הדומה והשונה – בתי תפילה של שלוש הדתות (3) – תשובות למורה

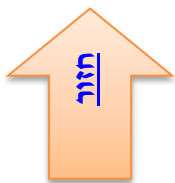
המאפיין	כנסייה	מסגד	בית כנסת
תיאור המבנה מבחוץ	פעמון, צלב	מינרט, סהר בראש המינרט, רמקולים	פשוט, שלט בית הכנסת
זמני התפילה	יום ראשון	חמש פעמים ביום	שלוש פעמים ביום חול
כיוון התפילה (מה מציין את הכיוון ומה שמו במבנה)	מזרח <ul style="list-style-type: none"> כיוון הזריחה (שריד לעבודה הפגאנית) אפסיס 	דרום (בא"י) <ul style="list-style-type: none"> לכיוון מכה העיר הקדושה לאיסלם מחראב 	בכיוון ירושלים העיר הקדושה(בהתאם למיקום בית הכנסת) <ul style="list-style-type: none"> ארון הקודש
ספרי הקודש של הדת	התנ"ך והברית החדשה	הקוראן	התנ"ך
התנהגות מחייבת במבנה (לבוש וכד')	גילוי ראש, צניעות – בגדים לא-קצרים	בגדים עם שרוולים, כיסוי ראש לנשים מגיל בגרות	כיסוי ראש לגברים ולנשים נשואות
עיטורים (תמונות, פסלים, סמלים, כתובות)	תמונות על הקיר, צלבים	מינימלי, תמונות של מקומות קדושים, כיתוב של זמני תפילה ושל פסוקים מהקוראן	מינימלי, מנורה, תמונות על חלונות המחיצה, פרוכת, עיטורים על ארון הקודש
מקום המוביל בתפילה	בקדמת המבנה	בקדמת המבנה	תפילה – בקדמת המבנה, קריאה בתורה – במרכז
כיצד מסודר הקהל בתפילה	ספסלים במקביל לקירות	על שטיחים בשורות מול הקיבלה	בספסלים מול ארון הקודש
אווירה ותחושה אישית שלך במקום			

על-פי הטבלה, ציינו שני מרכיבים שבהם מצאתם נקודות דמיון בין:

בית כנסת ומסגד: 1. הקהל פונה לכיוון התפילה. 2. מיעוט עיטורים.

בית כנסת וכנסייה: 1. ישיבה בספסלים. 2. המוביל עומד בקדמת המבנה.

כנסייה ומסגד: 1. מוביל התפילה בקדמת המבנה. 2. אמצעים לקריאה לתפילה.

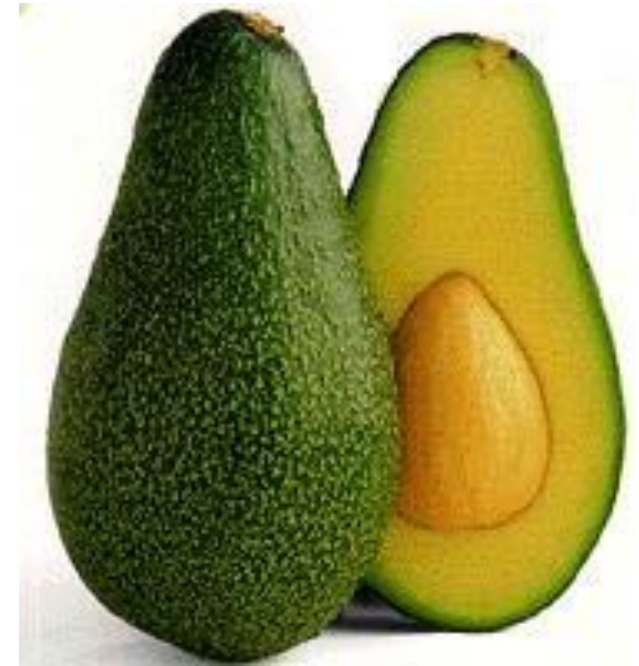

יישובים בציורים (4)

יד-השמונה

 X X X

אפרת _____ (הזמרת)

אבו-גוש

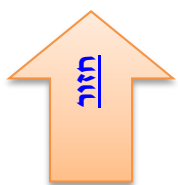
שורש

בית-מאיר

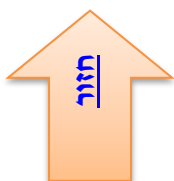
מעלה-החמישה

השבת ארון הברית (5)

השבת הארון ממחנה פלשתים לקריית-יערים – שמואל א, ו-ז

א ויהי ארון-ה' בשדה פלשתים שבעה חדשים.
ב ויקראו פלשתים לפהגים ולקסמים לאמר מה-נעשה, לארון ה' הודענו במה נשלחנו למקומו.
כ ויאמרו אנשי בית-שמש מי יוכל לעמד לפני ה' האלקים הקדוש הזה ואל-מי יעלה מעלינו.
כא וישלחו מלאכים אל-יושבי קרית-יערים לאמר השבו פלשתים את-ארון ה'--רדו העלו אתו אליכם.
א ויבאו אנשי קרית יערים ויעלו את-ארון ה' ויבאו אתו אל-בית אבינדב בגבעה ואת-אלעזר בנו קדשו לשמר את-ארון ה'.
ב ויהי מיום שבת הארון בקרית יערים וירבו הגמים ויהיו עשרים שנה וינהו כל-בית ישראל אחרי ה'.

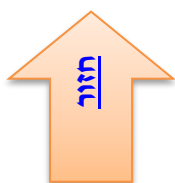
אמאוס על הדרך לירושלים (6)

פסוקים מהברית החדשה הקושרים את אמאוס עם הדרך לירושלים:
אותו יום היו שניים מהם הולכים אל הכפר הנקרא עמאוס, שמרחקו מירושלים כאחד-עשר קילומטר, ומשוחחים ביניהם על כל מה שקרה. והנה בשעה ששוחחו והתנכחו התקרב ישוע עצמו והלך עמם, אלא שעניהם היו אחוזות ולא הכירוהו. אמר להם: "מה הדברים האלה שאתם מתדנים בהם בדרך?" השניים נעצרו ועצב נסוף על פניהם...

הבשורה על-פי לוקס, כד

הרחבה למורה

אמאוס מזוהה כיום עם פארק קנדה, הממוקם עשרה קילומטרים מזרחה לאבו-גוש. אפשר לשאול את התלמידים על עצם הזיהוי של המקום עם אמאוס מימי הצלבנים – האם אמאוס הייתה מיושבת בתקופה הצלבנית? מדוע להקים כאן כנסייה? מדוע הנוצרים מקימים מנזר בתל קריית-יערים למעלה? אפשר לחדד את עניין בניית הכנסיות במקומות המוזכרים בתנ"ך ובברית החדשה.

מה אומרת ההלכה (7) – כניסה לבתי תפילה לא-יהודיים

דף לרקע הלכתי בעניין כניסה למסגד.

כניסה לבתי תפילה-לא יהודיים

הרמב"ם:

"אלו הישמעאלים אינם עובדי ע"ז כלל, וכבר נכרתה מפיהם ומלבם והם מייחדים לאל יתעלה ייחוד כראוי, ייחוד שאין בו דופי ... התורה העידה ... שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב ולא ימצא בפיהם לשון תרמית'. ואם יאמר אדם שהבית שהם מקלסין אותו בית ע"ז הוא, וע"ז צפונה בתוכו שהיו עובדין אותה אבותיהם באותו הבית, מה בכך? אלו המשתחוים כנגדו היום, אין לבם אלא לשמים".

תשובות הרמב"ם, סימן שסט

הרב עובדיה יוסף:

"...הרמב"ם בתשובה הנ"ל ... בהמשך הדורות הגיעו למסקנה נכונה בייחוד ה', שאין עוד מלבדו... ומעתה נראה שהמסגדים של הערבים אין להם דין בתי עבודה זרה, ומותר להיכנס בתוכם... הוא הדין שמותר להתפלל במסגד של הערבים... גם במסגד של ערבים שאין שם ע"ז, ותפלתם להשי"ת בייחוד שאין בו דופי, אין שום איסור להתפלל שם, וכן ראיתי לכמה גאונים וצדיקים שהיו מתפללים בתוך המסגד של מערת המכפלה, ועד עכשיו יש שם בהכ"נ קבוע לתפלה, לאחינו תושבי חברון וקריית ארבע... במסגדים של ישמעאלים שאין שם ע"ז כלל אף התוספות מודים שמותר להתפלל וללמוד שם..."

שו"ת יביע אומר, חלק ג, יו"ד סימן טו

הרב חיים-דוד הלוי:

"...מסגדי הישמעאלים אין חל עליהם האיסור זה כלל שאין הם עובדי עבודה זרה. ולכן, במערת המכפלה שיש שם מסגד נכנסים יהודים ומתפללים בו וה' יקבל תפלתנו ברצון".

נקודה מעניינת מהתלמוד המתייחס לכניסה למקומות המייצגים אמונה שונה:

"...שאל פרוקלוס בן פלוספוס את רבן גמליאל בעכו שהיה רוחץ במרחץ של אפרודיטי (אלת האהבה והיופי במיתולוגיה היוונית). אמר ליה: כתוב בתורתכם [\(דברים יג, ית\)](#) 'לא ידבק בידך מאומה מן החרס', מפני מה אתה רוחץ במרחץ של אפרודיטי? אמר לו: אין משיבין במרחץ. וכשיצא, אמר לו: אני לא באתי בגבולה, היא באה בגבולי. אין אומרים נעשה מרחץ נוי לאפרודיטי, אלא אומר נעשה אפרודיטי נוי למרחץ".

(ע"ז מד ע"ב)

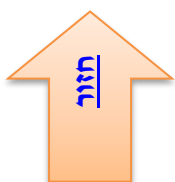
הרב יוסף בן-הראש :

”ונסיים בתפילה : יהי רצון שנזכה לשלום מבורך בארצנו, ושנזכה לראות אחווה בין כל צאצאי אברהם – יצחק וישמעאל, יעקב ועשו. אמן”.

שאלות לתלמידים בביקור במסגד

א. מהם חמשת עמודי האסלאם?

ב. מה פרוש המושגים – מטהרה, מינרט, קיבלה, מחראב, מינבר?

הסוקרים באים (8)

סקר באבו-גוש

הסתובבו באזור ושאלו בנימוס את תושבי המקום:

שאלות כלליות

1. כמה זמן אתה גר באבו-גוש? _____
2. האם כל בני משפחתך גרים כאן? ממתי גרה משפחתך כאן? _____
3. מה המקור של השם אבו-גוש? _____
4. בני אילו דתות חיים ביישוב? _____

חיי משפחה

1. כיצד נערך טקס הנישואין בעדתך? _____

2. האם בני הזוג מבליים יחד לפני החתונה? _____
3. כיצד בוחרים בן זוג? _____

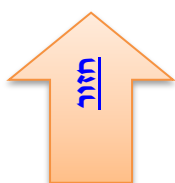
4. האם הנשים עובדות בכפר? אם כן, באילו מקצועות? _____

5. באיזה גיל נערך טקס ברית המילה? _____

6. האם חלק מבוגרי הכפר מתגייסים לצה"ל? _____

- רשמו מסקנתכם: מה יחסם של תושבי הכפר אל הנוצרים ואל המבנים המייצגים את הנצרות בכפר ומה יחסם אל החברה היהודית שעמה הם נפגשים? _____

* אפשר לגוון בשאלות בנושאי רווחה, כלכלה ועוד, לדוגמה: אחוז המועסקים בכפר, איכות החינוך – מספר התיכונים ומספר בוגרי אקדמיה בכפר.

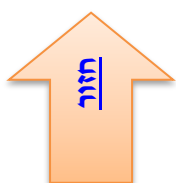
המסר הערכי
באחריותי לתרום את חלקי לקבלת האחר ולקידום שיח סובלני, לשם חיזוק לכידותה של מדינת ישראל וחוסנה החברתי.

כללי שיחה

- א. שיחה במעגל.
- ב. דיבור ברשות.
- ג. משפט קצר.
- ד. הקשבה.
- ה. תגובה עניינית ולא-שיפוטית.

שאלות מנחות

- 1. מה למדנו היום שלא ידעת קודם?
- 2. בעקבות הסיור היום, מה מאפיין את האזור של אבו-גוש?
- 3. מה אפשר ללמוד מטענתם של תושבי אבו-גוש שהם ויתרו על מבנה המשטרה?
- 4. מהו ויתור בעיניך ומדוע הוויתור חשוב לקיום משותף של אוכלוסיות שונות ושל תרבויות שונות?
- 5. במה אתה רואה עצמך מוותר ומדוע?
- 6. ראינו שלצד השונות שבין הדתות, יש ביניהן דמיון. במה? מה אפשר ללמוד מכך? במה עובדה זו יכולה לתרום לשיפור המציאות החברתית?
- 7. כביש מספר 1 הוא אחד הצירים החשובים לירושלים. אנחנו יושבים ליד בית הקברות בקריית-ענבים – שמסמל את המאבק על הדרך לירושלים במלחמת העצמאות. ירושלים היא נקודת מפגש חשובה בין הדתות, ועם זאת היא מעוררת קונפליקט ביניהן. במה הדבר בא לידי ביטוי ביש"מ היום ובמציאות בכלל?
- 8. כיצד ניתן לצמצם את הקונפליקט ולהעצים את המפגש (ביחס לדתות, לעדות ולתרבויות שונות), ומדוע זה חשוב?

שמואל א, ו-ז

ביבליוגרפיה מומלצת

גורן, חיים (1991), "המוסדות הנוצריים באבו-גוש בעת החדשה", קתדרה, 62, יד בן-צבי, עמ' 106-80.

שלו-כליפא, נירית (2005), אל גן נעול, אור-יהודה: כנרת, זמורה-ביתן, דביר, עמ' 135.

מנחם, שטרן (עורך) (1984), "התפתחות בית הכנסת כמרכז דתי רוחני וקהילתי", ההיסטוריה של ארץ-ישראל: שלטון רומי – התקופה הרומית-ביזנטית, ירושלים: יד בן-צבי, כרך 4, עמ' 216-208.

קישורים אינטרנטיים נוספים

- אבו-גוש והאתרים ביישוב.
- אדריכלות מוסלמית.
- אמנות מוסלמית.
- אתר המועצה המקומית אבו-גוש.
- בית הכנסת – מט"ח.
- דוד קסוטו, אדריכלות בתי כנסת במרחב הים תיכוני – דעת.
- המנזר הבנדיקטיני באבו-גוש – ויקיפדיה.
- כנסייה.
- לחיות בארץ הקודש, להכיר ולכבד: מעגלי הזמן בשלוש הדתות – מט"ח.
- מאמרים בנושא בתי כנסת.
- מסגד.
- נזירות.
- סרטון – חמשת עמודי האסלאם מוסברים לתלמידי בית הספר "גן הבשור" במסגד באבו-גוש.
- סרטון – כתבה על פסטיבל ווקאלי באבו-גוש המחבר בין שלוש הדתות.
- סרטון שבו האח אוליבייה שר בעברית על ירושלים
- על קריית-יערים, קריית-ענבים ואבו-גוש – מרצף הדורות בקצרה, אתר Challenge Tourism.

- [תלמידים מ"גן הבשור" בביקור אצל האח אוליבייה במנזר הבנדיקטיני באבו-גוש.](#)

